

Laura PETRAUSKAITĖ

PASIVAİKŠČIOJIMAS PO LIETUVIŠKAS BUENOS AIRES

Moderniuosius laikus, be urbanizacijos ir industrializacijos, charakterizuoja dar vienas unikalus istorinis reiškinys – masinė transatlantinė migracija, trukusi nuo XIX a. vidurio iki Didžiosios depresijos. Šiuo laikotarpiu savo gimtuosius žemynus paliko 10 milijonų azijiečių ir 60 milijonų europiečių, tarp jų – gausūs būriai lietuvių. Vienu dažniausių tarpukario lietuvių emigrantų pasirinkimų tapo Argentina – moderniausia to meto Pietų pusrutulio valstybė, įkūnijusi progreso ir veržlumo idealus. XX a. pradžioje trečdalis šios šalies gyventojų buvo gimę už jos ribų, o Buenos Airėse imigrantai sudarė net 80 proc. Savo ženklus miesto istorijoje paliko ir ateiviai iš Lietuvos. Dailės istorikė Laura PETRAUSKAITĖ skaitytojui siūlo pasivaikščioti po Buenos Aires ir atpažinti, užfiksuoti bei kolektyvinėje sąmonėje išsaugoti Pietų Amerikos lietuvių ir Lietuvos kultūros istorijai svarbias vietas, paspartintai ir kondensuotai išgyventi tarpukario lietuvių migracijos istoriją.

Pasivaikščiojimą po lietuvių vietas Buenos Airėse¹ siūlyčiau pradėti La Platos upės krantinėje – ten, kur prieš šimtą metų išsilaipindavo į Argentiną atvykę lietuviai ir kiti europiečiai. Transatlantiniais garlaiviais iš Brėmeno, Hamburgo, Havro, Venecijos ir kitų pagrindinių Europos uostų atplaukę imigrantai, praėję muitinės patikras, patekdavo į uosto teritorijoje stovėjusį Imigrantų viešbutį (*Hotel de Inmigrantes, Av. Antártida Argentina s/n*). Ekonomiškai sparčiai augusi Pietų pusrutulio valstybė kiekvienais metais priimdavo šimtus tūkstančių atvykėlių, ieškančių geresnio gyvenimo, platesnių galimybių, siekiančių emancipacijos ir trokštančių pažinti pasaulį. Pirmą ir antrą klase atvykstantys keliautojai laikyti turistais, o trečia klase – imigrantais, kuriais įsipareigojo

Išlipimas iš laivo. XIX a. pab. – XX a. pr. *Argentina Archivo General de la Nación, Dpto. Doc. Fotográficos, Album 36 de la colección „Sociedad argentina de fotógrafos aficionados“*, inv. 215763

A WALK IN LITHUANIAN BUENOS AIRES

In addition to urbanisation and industrialisation, modern times are also characterised by another unique historical phenomenon, trans-Atlantic mass migration, which lasted from the mid-19th century to the Great Depression. During this period, over ten million Asians and 60 million Europeans left their continents, including large groups of Lithuanians. Argentina, as the most modern country in the Southern Hemisphere, and having embodied the values of progress and rigour, became one of the most popular destinations for Lithuanians in the interwar period. At the beginning of the 20th century, about a third of the Argentinian population was born outside the country, and in Buenos Aires immigrants made up 80% of the population. Lithuanian immigrants also left their mark on the city's history. The art historian Laura PETRAUSKAITĖ suggests taking the reader on a walk through the Lithuanian sites, in an attempt to recognise, capture and retain locations that are crucial to the Lithuanian aspect of South America, and Lithuanian cultural history in the collective consciousness, reliving the history of interwar Lithuanian migration in a brief and condensed way.

pasirūpinti priimančioji valstybė. Tuo tikslu 1911 metais La Platos krantinėje atidarytas naujas, modernios betoninės konstrukcijos, aukščiausius higienos reikalavimus atitikęs Imigrantų viešbutis (arch. Johannes Kronfuss) ir pagalbiniai pastatai, kuriuose įrengtos bagažo saugyklos, ligoninė, pašto, telegrafo ir banko skyriai. Pirmame viešbučio aukšte įkurta valgykla, vienu kartu galėjusi pamaitinti iki 1000 žmonių, antras buvo skirtas moterims ir vaikams, trečias ir ketvirtas – vyrams, įskaitant berniukus nuo „darbingo“ dvylikos metų amžiaus. Laikinoje pastogėje imigrantai galėdavo pavalgyti, nusiprausti ir permiegoti. Pasivaikščiojus ilgais ligoninę primenančiais viešbučio koridoriais ir turint galvoje, kad abi pusės jo išsidėstę milžiniški kambariai talpino po 250 žmonių,

Imigrantų viešbutis, 1910. *Argentina Archivo General de la Nación, Dpto. Doc. Fotográficos, C3241, inv. 146105*

lengviau įsivaizduoti Buenos Aires kasdien pasiekdavusių imigrantų srautus.

Prie Imigrantų viešbučio veikė įdarbinimo biuras, teikęs informaciją apie potencialias darbo vietas. Laiko ilgai svarstyti ir rinktis nebuvo, nes atvykėliai skatinti per penkias dienas susirasti darbą ir atlaisvinti vietą naujiems imigrantams. Nemažai lietuvių imigrantų savo kelią Pietų Amerikoje pradėdavo nuo darbo žemės ūkyje. Vyrų lenkdavo nugaras kukūruų laukuose ir kavos plantacijose, o moterys parsisamdydavo fazendų tarnaitėmis. Kiti bandydavo įsitvirtinti miestuose: vieni dirbo vadinamuosiuose *frigorifikuose* – mėsos perdirbimo fabrikuose, kiti – nedidelėse anksčiau čia įsikūrusių žydų gamybos įmonėse, dar kiti išdrįsdavo savarankiškai siūlyti savo paslaugas – barzdaskučio, kirpėjos, siuvėjo ir kitokias. Versliausi, prasigyvenę, atidarydavo nuosavą restoraną, kepyklą, kėdžių ar varžtų gamybos įmonę. Ir šiandien Sarandí priemiestyje, ant 2555 numeriu pažymėto pulk. Brandsono gatvės pastato, galima pamatyti stilingą prekinį ženklą – stiliizuotą varžtą ir užrašą „Juan Checanovski S.A.I.C. Neris“ – tai sėkmingai gyvuojantis Jono Čekanausko įkurtas tvirtinimo detalių fabrikas.

Istorinį Imigrantų viešbučio pastatą verta aplankyti dėl jo architektūros, autentiškų interjerų ir iš viršutinių aukštų atsiveriančių panoramų į La Platos upę bei miestą. Taip pat dėl intriguojančios ir patrauklios ekspozicijos, pristatančios Argentinos imigracijos istoriją. Buvusiame viešbutyje įsikūrusiame Argentinos Imigracijos muziejuje galima pajusti, kaip milijonų imigrantų atvykimas keitė visuomenę, kaip buvo kuriama argentinietiška tapatybė, kaip reikėsi kultūra, kurią žymus argentiniečių istorikas ir intelektualas José Luisas Romeras yra pavadinęs *aliuvine*², pavartodamas geologinį terminą upių sąnašų formuojamam dirvožemiui apibūdinti. Lankytoji iš Lietuvos bus malonu spalvingame pasakojime tarp italų, ispanų, žydų, japonų, arabų ir kitų tautų atpažinti ir lietuviybės ženklus: pasiklausyti lietuvių imigrantų palikuonių pasakojimų ar susirasti Buenos Airėse išleistą „Lietuvių liaudies teatro“ albumą.

Sekdami pirmųjų lietuvių maršrutais, toliau turėtumėte keliauti į miesto pietuose esantį La Bocos rajoną, šiandien garsėjantį menininkų dirbtuvėmis ir bohemiška atmosfera. Keturiais penkiais laipteliais virš gatvės lygio pakelti įėjimai į namus liudija, kad XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje tai būta nepalankios vietos gyventi, nes ją dažnai apsemdavo potvynių vandens. La Bocoje butus nuomojosi ir namus statėsi neturtingi imigrantai, dirbę Riačuelo upės pakrantėje įsikūrusiose mėsos skerdyklose ar uoste. Tarpukariu šiame rajone veikė Lietuvos konsulatą, ne viena lietuvių organizacija, bet iki mūsų dienų teišliko keletas lietuvių diasporos istorijai svarbių objektų.

Vienas jų – šįmet 140-ąsias įkūrimo metines švenčiantis Verdi teatras (*Teatro José Verdi, Av. Almirante Brown 736*). Jo istorija prasidėjo XIX a. antrojoje pusėje, kai vietiniai gyventojai, daugiausia italai, subūrė muzikantų grupę ir įkūrė draugiją „La Bocos kaimynai“. Savo debiutui orkestras pasirinko Giuseppe's Verdi muziką, todėl netrukus draugija buvo pervadinta suispanintu José Verdi vardu. Italų kompozitorius išrinktas draugijos garbės nariu ir apie tai informuotas laišku, už ką mandagiai padėkojo. Paskutiniaisiais XIX amžiaus metais draugija pradėjo teatro statybas (arch. J. Panighini), o jas užbaigusi, statinio fasadą papuošė simboliniu Verdi biustu.

Draugijos „Lietuva“ organizuotas 15-ųjų Lietuvos nepriklausomybės metų minėjimas José Verdi teatre, 1933. Argentinos lietuvių savišalpos ir kultūros draugijos „Lietuva“ albumas, Buenos Airės, 1935. Kauno technologijos universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyrius, E 100, inv. nr. Atv. 8691

Pagrindinė daugiau kaip 12 metrų pločio, 25 metrų ilgio ir 11 metrų aukščio salė amžiaus pradžioje buvo viena erdviausių ir elegantiškiausių visose Buenos Airėse. Abipus scenos išsidėstę banguojantys *art nouveau* stiliaus balkonai, dekoruoti gaivia žalia, auksine ir balta spalvomis, kūrė lengvą ir kartu prabangią atmosferą. Salėje rengti muzikos koncertai, teatro vaidinimai, pobūviai ir šokių vakarai. Verdi teatras įėjo ir į šalies politinę istoriją: 1903 metais jame Alfredo Palacios pasiskelbė kandidatuosiantis į Argentinos kongresą, o tapęs pirmuoju į valdžią išrinktu socialistu Pietų Amerikoje, pasakė

José Verdi teatras, 2017. Lauros PETRAUSKAITĖS nuotrauka

Jonas RIMŠA. Paskutinis atsisveikinimas. 1937. *Museo de Bellas Artes „Benito Quinquela Martín“*. Publikuojama pirmą kartą

Jonas RIMŠA. Indigenų gatvė. Iki 1964. *Museo de Bellas Artes „Benito Quinquela Martín“*. Publikuojama pirmą kartą

kalbą iš teatro balkono. Palacios iniciatyva buvo priimti darbininkams palankūs įstatymai dėl darbo laiko, sekmadienio poilsio, moterų ir vaikų darbo bei kt.

Sunkiai dirbusiems ir atokvėpio troškusiems lietuviams Verdi teatras tapo kultūringo laisvalaikio praleidimo vieta, kuriame rengtos tautinės šventės ir pramoginiai renginiai. Teatre koncertuodavo profesionalaus muziko Vaclovo Rymavičiaus vadovaujamas Šv. Cecelijos choras, savo pasirodymus rengdavo mėgėjų teatras „Viltis“, orkestras „Lyra“ ir kt. Po oficialios programos antro aukšto salone lietuvių laukdavo vaišės. Užkandžiaudami tautiečiai dalydavosi išpūdžiais apie renginio programą, artimiau susipažindavo ir susibūliaudavo. Šiame salone susitiko ir vėliau šeimas sukūrė ne viena tautiečių pora, tarp jų – Pranė Kabašinskaitė ir Juozas Pulikas. Jų biografijos paneigia vyraujantį stereotipą, kad į Pietų Ameriką emigruodavo tik skurdžiausi ir labiausiai ekonominių nepriteklių išsvarginti lietuviai. Iš turtingų ūkininkų šeimos kilusi Kabašinskaitė 1929 metais į Argentiną atvyko kartu su seserimi, nenorėjusia Lietuvoje tekėti už senbernio³. Kitaip tariant, merginos emigraciją siejo su emancipacija. O Pulikas Argentinoje atsirado bėgdamas nuo persekiojimo už politinę agitaciją. Pasak iš lūpų į lūpas perduodamo pasakojimo, gyvendamas Lietuvoje, jaunuolis dalyvavo demon-

stracijoje su raudona vėliava, buvo sulaikytas ir pasodintas į kalėjimą. Giminės papirko policininkus, išlaisvino jauną vyrą ir įšodino į Prancūzijos kryptimi vykusį traukinį. Pasiekęs Bordo uostą, Pulikas sėdo į transatlantinį garlaivį ir taip pasiekė Buenos Aires.

Kita socialiniam ir religiniam lietuvių gyvenimui svarbi vieta La Bocos ir gretimame Barracas rajone – Šv. Liucijos bažnyčia (*Iglesia de Santa Lucia, Av. Montes de Oca 550*). Dabartinė bažnyčia šioje vietoje iškilo 1887 metais (arch. Joaquín Mariano Belgrano) ir buvo dedikuota ne tik Italijoje ir Skandinavijoje, bet ir Pietų Amerikoje mylimai šventajai – Liucijai iš Sirakūzų. Diokletiano persekiojimo metais jauna krikščionė, gindama savo tikėjimą, mirė kankinės mirtimi. Krikščionims ji yra įkvepiantis ištikimo sekimo Kristumi pavyzdys: „nuolanki Viešpaties tarnaitė, viską paaukojusi gyvajam Dievui – tik jam vienam“⁵. Tipišką liaudies pamaldumo šiai šventajai išraišką galima pamatyti vasaros pradžioje, kai tikinčiųjų procesija miesto gatvėmis neša žmogiškai aprengtą XVIII a. pabaigoje sukurtą Liucijos statulą. Nuo XIX amžiaus įspūdingomis dangiškosios globėjos šventėmis (gruodžio 13 d.) garsėjęs Barracas rajonas sutraukdavo minias maldininkų. Tarp jų kadaise būta ir lietuvių, kurie, neturėdami savo maldos namų, į pamaldas rinkdavosi šioje bažnyčioje. Nuo 1930-ųjų, kai į Buenos Aires rūpintis lietuvių sielovada atvyko kunigas Juozas Janilionis, sekmadieniais šv. Mišiose ėmė giedoti jau minėtas Šv. Cecilijos choras, lietuviai ėmė burtis į bendruomenę, pradėtas leisti katalikiškas savaitraščius „Švyturys“. Po kelerių metų keliais kvartalais toliau įsteigta lituanistinė mokykla.

Iki šiol daugiausia minėjau darbininkiškų profesijų atstovus, tačiau tarp imigrantų būta ir menininkų. XX amžiaus trečiajame dešimtmetyje pakilusi ekonominės emigracijos iš Lietuvos banga į Pietų Ameriką atginė ir dailininkų, tarp jų – Joną Rimšą. Pirmus metus imigrantas pelnė duoną Brazilijos kavos plantacijose. Persikėlęs į Argentina, dirbo įvairius darbus paslaugų sektoriuje, galiausiai įstojo į Nacionalinę dailės akademiją ir ilgainiui suartėjo su socialiai angažuotais, kairuoliškų pažiūrų „Boedo grupės“ menininkais. Artima pažintis su vienu grupės lyderių, dailininku Benito Quinquela Martín nulėmė, kad 1938 metais jo įkurtame muziejuje tarp garsiausių XX a. pirmosios pusės Argentinos menininkų kūrinių saugomi trys indigenizmo krypties Jono Rimšos darbai: „Paskutinis atsisveikinimas“ (1937), „Naktinė šventė (Chuchujus)“ (iki 1941) ir „Indigenų gatvė“ (iki 1964). Apsilankymas La Bocos širdyje, buvusio uosto kaimynystėje įsikūrusiame dailės muziejuje (*Museo de Bellas Artes „Benito Quinquela Martín“, Av. Pedro de Mendoza 1843/35*) leidžia susipažinti ne tik su Argentinos modernizmo daile, bet ir su joje užfiksuota imigrantų gyvenimo kasdienybe.

Buenos Airės – dideliais atstumais pasižymintis megalopolis, tad keliaudami iš pietų į miesto šiaurę pasinaudokite autobusu ir būtinai stabtelėkite Lavallo'o aikštėje. Čia verta apžiūrėti Kolumbo vardu pavadintą teatrą (*Teatro Colón, Cerrito 628*) – vieną lankomiausių turistinių objektų. Tai puikia akustika pasižymintis vienas geriausių pasaulio operos teatrų, o kartu ir iš Lietuvos atvykusių menininkų kūrybinė scena. Teatras „Colón“ duris atvėrė 1908 metais, o 1925-aisiais po įkvepiančių užsienio artistų vizitų, ypač

La Boca, 2017. Lauros PETRAUSKAITĖS nuotrauka

Sergejaus Diagilevo „Rusų baletu“ ir Annos Pavlovos gastrolių, įsisąmoninta būtinybė turėti ir nuolatinę baletu trupę. Pirmuoju „Ballet de Colón“ direktoriumi tapo buvęs „Rusų baletu“ artistas Adolfo Bolmas, o baletu trupės vadovu parigios patikėtos patyrusiam baletmeisteriui Jurgiui Kiakštui. Kaune gimęs ir iki tol Sankt Peterburgo Marijos teatre bei Vienos valstybės operos teatre dirbęs Kiakštas sezoną atidarė spektakliu „Vaikiški etiudai“ („Escenas infantiles“)⁶, tais pačiais metais pastatė šokio kompozicijas Jules'io Massenet operai „Thaïs“, Giuseppe's Verdi „Traviatai“, „Aidai“ ir Charles'io Gounod „Romeo ir Džuljetai“. „Colón“ teatre dirbusį lietuvių-rusų baletmeisterį 1929 metais turėjo sutikti į Buenos Aires su rusų trupe gastrolių atvykęs operos solistas Kipras Petrauskas. Po kelerių metų į Argentinos sostinę jis atkeliavo su didesniu būriu lietuvių, tarp jų – teatro leidiniuose išreklamuotais Vincenta Jonuškaite, Juozu Mažeika ir Petru Oleka⁶. Ketvirtajame dešimtmetyje, Kiakštui sugrįžus į Lietuvą, teatre ėmė dirbti prie profesionalaus Lietuvos baletu gimimo prisidėjęs rusų choreografas Pavelas Petrovas. Pastarasis, beje, argentiniečiams pabrėžtinai teigė esąs lietuvis⁷.

Lavallo'o aikštės šiaurėje jūsų dėmesio vertas Nacionalinis Servanteso teatras (*Teatro Nacional Cervantes, Libertad 815*) – ispanų aktorių poros Marijos Guerrero ir Fernando Díaz de Mendozos įspūdingo užmojo rezultatas. Talentingai sutelkę Buenos Airių socialinio, finansinio bei kultūrinio elito ir Ispanijos karūnos pastangas, 1921 metais sutuoktiniai džiaugėsi atvėrę naujojo teatro duris. Tačiau jo išlaikymo rūpesčiai nulėmė, jog po kelerių metų privatus teatras tapo valstybine nuosavybe – pirmuoju ir vieninteliu Argentinos nacionaliniu

Teatro Colón. XX a. pradžia

Su rusų trupe gastroliavusių lietuvių solistų ir Panamerikos avialinijų reklama, 1936. Teatro Colón MCMXXXVI [repertorio de la temporada]. – Buenos Aires, 1936. Asmeninis Lauros Petrauskaitės archyvas

teatru. 1939-ųjų vasarą išvykęs į gastroles po Pietų Ameriką, jame pirmąjį savo rečitalį surengė jaunosios kartos lietuvių modernistas, kompozitorius ir pianistas virtuozas Vytautas Bacevičius. Į koncerto programą buvo įtraukti ne tik užsienio kompozitorių, bet ir paties Bacevičiaus kūriniai, netrukus patraukę argentiniečių muzikų dėmesį. Pasirodymą stebėjęs garsiojo Teatro „Colón“ dirigentas Juanas José Castro po kelių mėnesių į teatro repertuarą įtraukė lietuvių „Elektrinę

poemą“⁴⁸. Po sėkmingos turnė per Pietų Amerikos muzikos scenas Bacevičius sugrįžo į Buenos Aires ir 1940 metų kovo 9 dieną surengė fortepijono rečitalį jau minėtoje José Verdi salėje⁹. Tąkart prosovietiniai meno saviveiklininkai, įsižeidę, jog nebuvo pakviesti koncertuoti kartu, salėje „Vorwärts“ (*Rincón 1141*, pāstato istorinę reikšmę primena ant jo kabanti memorialinė lenta) surengė konkuruojantį vakarą, paskui save patraukdami ir nemažą socialistų bei komunistų retorika besižavėjusios diasporos dalį¹⁰.

Operą ir koncertus lankė tik negausi labiausiai išlavinto skonio lietuvių diasporos dalis, daug daugiau lietuvių rinkdavosi į draugijų organizuojamus piknikus ar mėgavdavosi lėtu pasivaikščiojimu Vasario 3-iosios parke. Ilgą laiką šiaurinėje Buenos Airių dalyje buvo ūkininkaujama, nes potvynių užsemtos ir nesvetingos žemės laikytos netinkamomis gyventi. Tačiau XIX a. ketvirtajame dešimtmetyje pirmasis Buenos Airių provincijos valdytojas Juanas Manuelis de Rosas čia įkūrė savo rezidenciją, apsuptą parkų ir dirbamos žemės. Po perversmo į valdžią atėjęs Domingas F. Sarmientas pirmtako nuosavybę eksproprijavo ir pavertė pirmu viešu miesto parku. Parkas, tapęs ne tik kraštovaizdžio, bet ir socialiniu modeliu, lankytojams atidarytas 1875 metais. Viešajai erdvei patikėta misija padėti gerinti gyventojų fizinę sveikatą, per gamtos ir meno grožį ugdyti miestiečių skonį ir pan.

Šiandien parką verta aplankyti norint atsikvėpti nuo milijoninio miesto šurmulio, maloniai pasivaikščioti palei tvenkinius, nesibijant šalimais išdidžiai žingsniuojančių povų, ir pasimėgauti turtingos rožyno kolekcijos kvapais (*El Rosedal*,

Matas Menčinskas (dešinėje) prie Pedro Zonzos Briano skulptūros „Jaunystės gėlė“ Vasario 3-iosios parko rožyne. Apie 1933. Lietuvos dailės muziejus, inv. nr. Fi-1601

Parque Tres de Febrero, Av. Infanta Isabel 410). Gėrėdamiesi rožių žiedais, nepraleiskite progos atkreipti dėmesį į altanoje įkomponuotą švelnia erotika dvelkiančią nuogos moters skulptūrą. Apie 1933-uosius daryta šio objekto fotografija saugoma Lietuvos dailės muziejaus fonduose kaip neišlikusios Palangos parko skulptūros nuotrauka¹². Iš tikro fotografijoje įamžintas Argentinos Nacionalinės dailės akademijos ir prestižinės Carcovos dailės mokyklos auklėtinis, skulptorius Matas Menčinskas prie jį sužavėjusio Pedro Zonzos Briano kūrinio „Jaunystės gėlė“. Po septynerių emigracijoje praleistų metų į tėvynę grįžęs dailininkas lietuviškame kontekste žinomas kaip unikalių *art deco* stiliaus medžio skulptūrų autorius.

Vakariniame parko kampe už geležinkelio rasite Šoa ir žydus gelbėjusių Lietuvos gyventojų ir rezidentų atminimo vietą (*Monumento Nacional a la Memoria de las Víctimas del Holocausto* ir *Paseo de los Justos entre las Naciones, Av. del Libertador 3883*). Tiesioginio ryšio su Pietų Amerika nei žuvusieji, nei gelbėjusieji neturi, bet memorialas reikšmingas ugdant savistabą ir bendražmogišką solidarumą. Gustavo Nielseno ir Sebastián Marsiglia suprojektuotas memorialas Holokausto aukoms atminti – tai 4 metrų aukščio ir 40 metrų ilgio siena iš 114 akmeninių kubų, kuriuose įsispaudę kasdienio gyvenimo pėdsakai, primenantys sunaikintus žmones. Šalia monumento 2016 metais atidarytas Pasaulio tautų teisuolių skveras, kuriame įamžinti žmogiškumą išsaugoję ir savo gyvybėmis gelbėdami žydus rizikavę asmenys.

Memoriale Pasaulio tautų teisuoliams tarp ukrainiečių, čekų, vengrų, prancūzų, brazilų, peruiečių ir kt. įamžintas ir Antano Babono, Annos Borkowskos bei Japonijos vicekonsulo Kaune Sempo Sugiharos atminimas. Trumpai priminsiu, kad nacistinės Vokietijos okupacijos metais Babonas savo ūkyje Girkalnyje paslėpė per Raseinių žydų žudynes gyvas išlikusias pusseseres Sarą Furmanskytę ir Rožą Lurie. Klauzūrinio domininkonių vienuolyno Pavilnyje priorė Anna Borkowska (Janina Siestrzewitowska) prieglobstį suteikė 17 žydų sionistų, tarp jų poetui Abrahamui Sutzkeveriui, „Hashomer Hatzair“ judėjimo lyderiui Abbai Kovneriui ir kitiems. 1941-ųjų gruodį, „svečiams“ palikus saugų prieglobstį ir persikėlus į getą ruoštis sukilimui, Borkowska ir kitos seserys slapta tiekė į getą ginklus ir amuniciją. Kaune rezidavęs Japonijos vicekonsulas Sugihara plačiai žinomas kaip tūkstančiams žydų tranzitines Japonijos vizas išdavęs ir taip juos išgelbėjęs pareigūnas.

Plačiais žingsniais žengdami, susipažinome tik su keletu lietuvių vietų Argentinos sostinėje. Bet jų užtenka, kad išryškėtų lietuvių ženklų Buenos Airėse reikšmė. Aplankytos vietos liudija, kad pirmiausia argentiniečiams lietuviai yra imigrantiškosios, *aliuvinės* Argentinos visuomenės nariai ir valstybės bendrakūrėjai. Antra, iš Lietuvos atvykusiems ir čia įsikūrusiems ar tik gastroles surengusiems menininkams Buenos Airės tapo kūrybinių ambicijų realizavimo ir platesnio tarptautinio pripažinimo vieta. Galiausiai – per Lietuvą Argentina jungiasi prie kolektyvinės pasaulio atminties, įprasmina trauminę patirtį ir reflektuoja bendražmogiškąsias vertybes.

Laura PETRAUSKAITĖ

Memorialo Holokausto aukoms atminti fragmentas. 2017.
Lauros Petrauskaitės nuotrauka

- ¹ „Pasivaikščiojimai“ gimė mokslinėje išvykoje po Pietų Ameriką tyrinėti XX a. pirmosios pusės Lietuvos menininkų migracijos fenomeno. Už nutiestus pažinčių tiltus širdingai dėkoju Antanui Saulaičiui SJ, o už šiltą priėmimą Buenos Airėse, dalijimąsi prisiminimais, profesinę pagalbą ir pažintį su miestu esu dėkinga Viktorui (Victor) Barzdžiui, Ester del Villar, Vitui Barzdžiui, Juozui (José) Pulikui, Algimantui Rastauskui, Ričardui (Ricardo) Rimšai, dailės istorikei dr. Paulai Hrycyk, teatro „José Verdi“ direktoriui Juanui Carlosui Kehianui, Benito Quinquelos Martino muziejaus darbuotojams Solei Sobrino ir Walteriui C. Miragliai bei kino kūrėjui Fernando Citarai.
- ² J.L. ROMERO. A propósito de la quinta edición de „Las ideas políticas en Argentina“ // J.L. ROMERO. La experiencia argentina y otros ensayos. – Buenos Aires: Editorial de Belgrano, 1980, p. 8.
- ³ Iš autorės pokalbio su José Puliku. – 2017-09-07, Buenos Airės.
- ⁴ Iš šv. Liucijos minėjimo rytmetinės // Valandų liturgija, t. 1 – Vilnius: Lietuvos Vyskupų konferencija, 2011, p. 1037.
- ⁵ Memoria y presente del Ballet del Teatro Colón 1925–2005. – Buenos Aires: Teatro Colón, 2005.
- ⁶ Teatro Colón MCMXXXVI [repertorio de la temporada]. – Buenos Aires, 1936 // Asmeninis L. P. archyvas.
- ⁷ E. H. DESTAVILLE. Esmée Bulnes: maestra incansable. – Buenos Aires: Balletin Dance, 2010, p. 62.
- ⁸ Vytautas Bacevičius, t. 1: Gyvenimo partitūra / Sudarė O. Narbutienė. – Vilnius: Petro ofsetas, 2005, p. 132.
- ⁹ Prof. Vytauto Bacevičiaus atsakymas Lietuvių liaudies teatro direkcijai [1940] // Lietuvos ypatingasis archyvas, f. 13698, ap. 1, b. 41, l. 87–88.
- ¹⁰ Nudžiugęs dalyvis. Triumfališkai praėjo Momento vakaras // Momentas. – 1940, kovo 13, Nr. 164, p. 2.
- ¹¹ Nežinomas fotografas. Skulptorius Matas Menčinskas su nežinomu vyru parke prie skulptūros. 1936–1937. Palanga, Lietuva // Lietuvos dailės muziejus, inv. nr. Fi-1601.